Turán 45

AKADEMİK İLİM FİKİR VE SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ 2022/45

Turan Postası: Afganistan'da Son Durum, Taliban Gerçeği ve Muhtemel Gelişmeler	III	Ömer Kul
Antropoloji, Sosyoloji ve Doğubilimi	1	Viktor Boçarov
Göçebe ve Tüccar Türk: İbn Haldun ve Nurettin Topçu'ya Bir İtiraz	11	Lütfi Bergen
Uluslararası Kamu Hukukunda Tiksindirici Borç Kavramı	33	Dr. Aslan Yaman
İran'ın Karabağ Politikası	63	Mohammad Reza Pashayi
Kafkasya Nart Destanları ve Nörobilim	89	Hilmi Özden

Turán Postası

Saygı değer okurlarımız,
Sizler için açmış olduğumuz bu sayfalarda dergimizin münderecatına uygun olarak her türlü haber teklif, temenni, tavsiye ve tenkitlerinizi bekler, saygılarımızı sunarız.

Afganistan'da Son Durum, Taliban Gerçeği ve Muhtemel Gelişmeler

Ömer Kul*

Özet

Yakın zamanda iktidara Taliban güçlerine teslim edilmesiyle Afganistan'da yeni bir dönem açılmış oldu. Tarih boyunca sürekli işgale uğrayan Afganistan'da 1980'lerde başlayan işgal sonrası uzun süre devam eden iç savaşın ardından ABD işgali ve onu takibeden Taliban iktidarı, ülkeyi daha uzun yıllar kaosa sürükleyecek olan bir dönemi başlattı. Ancak, bölgeden ABD, Çin ve Rusya'nın stratejik ve ekonomik çıkar çatışmaları, Afganistan'ı daha da derin ve uzun süreli bir krize sürüklemiş durumda. Bu makalede, Afganistan'ın geçmişten bugüne içinde bulunduğu durum tahlil edilmektedir.

Anahtar Kelimeler:
Afganistan, Taliban, ABD

Tarihi İçinde Afganistan'daki Türk Soylu Halklar

Asya'nın kalbi olarak ifade edilen Afganistan'da asırlar boyu birçok devlet ve imparatorluk kurulmuş ve yine onlarca medeniyet inşa edilmiştir. Bilindiği üzere Türklerin Afganistan'a olan ilgileri İskitler ve Asya Hunları zamanında başlamıştır. Büyük Hun İmparatorluğu ve Gök-Türkler zamanında Afganistan'a akınlar yapıldığı bilinmektedir. Afganistan'da kurulan ilk Türk devletleri Kuşanlar ve Akhunlar (Eftalitler)'dır. Bölgede kurulan Türk devletlerinin birbirlerine devrettikleri kültür ve tarih mirasları günümüze kadar devam edegelmiştir.

Gök-Türklerden sonra sırasıyla Türki Şahlar, Gazneliler, Selçuklular, Harzemşahlar, Timurlular, Safeviler, Şeybaniler, Babürler ve diğer Türkistan hanlıkları Afganistan'ın tamamında veya bir kısmında hakimiyet kurmuştur. Türkistan hanlıklarının zayıflaması veya Çarlık Rus-

* Doç. Dr., İstanbul Üniv. Türkiyat Araş. Ensti. Öğrt. Üyesi, omer.kul@istanbul.edu.tr

yası hakimiyetine girmeleri üzerinde Güney Türkistan'da daha küçük mahali hanlıklar ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu hanlıklar sırayla; Hulum Hanlığı, Belh Hanlğı, Akça Hanlığı, Sarepul Hanlığı, Şibirgan Hanlığı, Andhoy Hanlığı ve Maimana Hanlığı olup Afganistan coğrafyasında hüküm sürmüştür.

Afganistan'da Türklerin yoğunlukta olduğu ülkenin kuzey bölgeleri "Güney Türkistan" olarak adlandırılmaktadır. Ülke; Hazar Denizi'nden Kaşgar'a, Urallardan Hindikuş dağlarına kadar uzanan Uluğ Türkistan'ın doğal bir parçası görünümündedir. Afganistan, kuzeyinde merkezi Mezar-ı Şerif (Belh) şehri olan Türkistan ve merkezi Kunduz şehri olan Katagan olmak üzere iki büyük bölgeye ayrılır. Katagan bölgesinde Kunduz, Tahhar, Semengan, Bağlan ve Badahşan; Türkistan bölgesinde ise Cevzcan, Şibirgan, Faryab, Serapul, Badgis ve Herat vilayetleri bulunur.

Afganistan'da yaşayan Türk boylarından bazıları dillerini korumayı başarmıştır. Günümüzde ana dillerini muhafaza eden Türk grupları; Özbekler, Kazaklar, Kırgızlar, Tatarlar, Uygurlar ve Karakalpaklar'dır. Bazıları ise ana dillerini unutmuş olup Derice (Afganistan Farsçası) veya Peştunca dillerini kullanmaktadır. Dillerini muhafaza edemeyen Türk gruplar ise; Hazaralar, Aymaklar, Avşarlar veya Kızılbaşlar, Bayatlar, Herat Türkleri ve Galcaylar'dır.

Dillerini muhafaza eden gruplardan Özbekler, Afganistan'da yaşayan en kalabalık Türk boyu olup nüfusun yaklaşık % 15'ini teşkil etmektedirler. Özbekler; Faryab (Meymene, Şirintegap, Devletabad, Feyzabat, Anthoy vb...), Cevzcan (Şibirgan, Akça, Derzab, Koşşatepe, Hocadükü, vb.), Belh (Mezar-ı Şerif, Haydarken, Taşkurgan, Sulgar, Hayratan vb), Semangan (Aybek şehri ve diğer ilçe ve köylerinde), Serapul, Kunduz, Tahhar (Talokan, İmam Sahip vb.), Badahşan ve Bağlan vilayetlerinin şehir, ilçe ve köylerinde yaşamaktadır.

Dillerini muhafaza eden gruplardan Türkmenler, Afganistan'ın batı, kuzeybatı ve kuzeyindeki bazı ilçelerde bulunmakta olup, nüfusun takriben %7'sini teşkil etmektedir. Türkmenlerin genel olarak Sovyet İhtilali sonrası 1917-1924 yılları arasında yaşanan iç savaş ortamında canlarını koruyabilmek için Batı Türkistan'dan sonra Afganistan'a göç ettiği bilinmektedir. Türkmenler günümüzde Cevzcan'a bağlı Andhoy, Akça, Karkin, Hamyab, Kızılayak ilçelerinde, Herat vilayetine bağlı Turgundi ilçesinde çoğunluk olarak yaşamaktadır. Bunun yanında Cevzcan (Cüzcan/Cevizcan) vilayeti Şibirgan şehrinde, Belh vilayetinde Mezar-ı Şerif ve çevresinde, Tahhar, Kunduz ve Herat vilayetleri merkez ve ilçelerinde yaşayan Türkmenler de vardır. Herat'ta yaşayan Türkmenler genel olarak Teke boyuna, Cevzcan, Faryab, Kunduz, Tahhar, Bağlan ve Belh vilayetlerinde yaşayanlar ise Ersarı boyuna mensuptur.

Afganistan'da dilleri muhafaza edebilen bir diğer Türk soylu halk ise Kırgızlar'dır. Yukarıda da ifade edildiği üzere Rusya'da yaşanan 1917 Devrimi üzerine ortaya çıkan kaotik durumda can ve mallarını muhafaza edebilmek gayesiyle 1916-1924 yılları arasında bugün ki Kırgızistan sınırları içinden Afganistan'a birçok göç yaşanmıştır. Günümüzde Kırgızistan sınırları dahilinde Alay vadisi ve Murgap nehri havzasından Gaffarkul Han öncülüğünde Afganistan'a gelen Kırgızlar oldukça zor şartlar altında dağlık bir bölge olan Bedahşan-Pamir bölgesinde yerleşmiş ve yarı yerleşik veya göçebe olarak yaşamaya devam etmektedirler.

Afganistan'daki en büyük dört gruptan birisi olan Hazaralar ise nüfusun takriben % 20'ni oluşturmaktadır. Hazaralar; Besud, Ceguri ve Uruzgani olmak üzere üç büyük boya ayrılmaktadır. Safkan Hazaralar olarak adlandırılan Besudlar, genellikle dağlık ve yüksek bölgelerde diğer Hazara gruplarından izole olarak yaşamaktadır. Peştun ve Taciklerle karışık olarak ya-

şayan ve onların kültür çevresine girmiş olan grup ise Caguri Hazaralarıdır. Uruzganiler ise daha çok Uruzgan ve Day-kundi vilayetlerinde yaşamaktadır.

Afganistan'da yaşayan Özbek, Kırgız, Türkmen vb. Türk gruplar ile Hazaraları morfolojik olarak birbirlerinden ayırmak oldukça zordur. Afganistan'ın ortasındaki dağlık bölgede yer alan ve Hazaracat veya Hazaristan olarak adlandırılan bölge Hazaraların en yoğun yaşadıkları yerdir. Hazaracat bölgesi Bamyan, Ghor ve Day-kundi vilayetlerinden oluşmaktadır. Hazaralar, Hazaracat haricinde en fazla Gazni (Gazne) şehrinde ikamet etmektedir. Hazaraların Kandahar, Kabil, Herat, Mezar-ı Şerif'te ise güçlü popülasyonları bulunmaktadır. Bunun haricinde bütün Afganistan'da irili ufaklı Hazara gruplarına rastlamak mümkündür. Herat bölgesinde yaşayan bazı Hazaralar Sünni ise de, diğer bütün Hazaralar Caferi-Şii mezhebine mensuptur. İran'da mukim Hazarlara ise "Berberi" denilmektedir.

Dillerini unutanlar ve unutmayanlarla beraber Afganistan'da toplam nüfusun yaklaşık % 45'ni Türk soylu halklar oluşturmaktadır. Afganistan'da yaşayan Türk gruplar Arap harfleri kullanmaktadır. Türklerin kadim yurdu olan Afganistan (Güney Türkistan) Türk tarihinin kök saldığı özel coğrafyalardan birisi olmuştur. Türk tarihinin 16 büyük devletinin 8'i bu coğrafyada kurulmuştur. Ancak son iki yüz yıldır Afganistan Türkleri ülkenin siyasal yapısından sistemli bir şekilde uzaklaştırılmış, kültürel ve sosyal baskılara maruz bırakılmıştır.

Afganistan'ın kendi içinden tahrip edilmesi geleneği de eskiye dayanmaktadır. Afganistan'a 962 senesinden 1747 senesine kadar hakim olan Türklerin iktidardan uzaklaşması sonrası, Türk kültür ve medeniyeti de tahrip edilmeye başlanmıştır. Güney Türkistan'da el yazması eserler toplatılıp yakılmış, Belh'teki tarihi eserler, yazılı mezar taşları yol inşaatlarında kullanılmış, köy ve şehirlerin Türkçe adları yerine Peştunca veya Farsça isimler verilmiş, Türk dilinin kullanımı yerine Peştunca ve Farsça'nın yaygınlaşmasına çalışılmıştır. Türkler, asimilasyon politikalarına maruz kalmış, eğitimsiz bırakılmış ve bölgesel kalkınmaları engellenmiştir. Öte yandan kendi içlerinde bölünerek hatta birbirleriyle dövüştürülerek yok edilmeye çalışı-

lan Afganistan Türkleri; Türkmen, Özbek, Hazara, Aymak, Tatar, Kızılbaş gibi gruplara ayrılmış ve birbirlerine olan güvenleri sarsılmıştır. 1890-1895 yılları arasında Afgan Emiri Abdurrahman Han, önce Özbek Türklerine, sonra da Hazaralara yönelik katliamlara kalkışmıştır. Hazaralar üç yıllık direnç sonrası yenilmiş, Hazaraların yarıdan fazlası katledilmiş ya da yaşadıkları yerlerden sürülmüştür. Bu dönemde ayrıca Hazaraların köle olarak satılmasına yasal izin verilmiştir. 1892-1894 yılları arasında Kâbil şehrinde 9.000 Hazara asıllı kız ve erkeğin satıldığı bilinmektedir. Kuşkusuz günümüzde yaşananlar da tarihteki benzerlerinden farklı değildir. Pakistan'ın denetimi ve ABD'nin müsamahası ile 1994'de ortaya çıkan ve 1996'dan itibaren Afganistan yönetimine ağırlığını koyan Talibanlar ve emirleri Molla Ömer, Molla Ahtar, Molla Birader, Molla Niyazi.. . vb. de Afganistan Türklerine yönelik katliam yapmaya devam etmiştir. Genel anlamda Komünizm-İslam savaşı olarak tanımlanan Sovyetlerin 1979'da Afganistan'ı işgali ve 1989'a kadar bu işgali sürdürmesi, soğuk savaşın zirvesini oluşturmuştur.

İşgal Dönemi ve Sonrası Afganistan

Çatışmanın ideolojik tanımının gölgesinde olan Afgan savaşı esnasında, partilerin kurulmasında, savaşçıların seferber edilmelerinde ve savaşın mantığında etnisite, en başta gelen yapısal unsur olarak ortaya çıkmıştır. Komünist Necibullah rejiminin, 1992 baharında yıkılması, savaşın tanımının ideolojik olmaktan etnik olmaya kaydığı bir dönüm noktası olarak düşünülse de, etnisite zaten 1979'dan beri savaşın ana çerçevesini oluşturmaktaydı.

Taliban yönetiminin Türklerin yaşadığı bölgeleri istila etmesiyle bütün okullar yakılıp yıkılmış, Türk büyüklerine ait türbeler ortadan kaldırılmıştır. Taliban'ın baskı ve zulmünden kaçabilen Afganistan Türklerinin birçoğu da Pakistan'ın çeşitli bölgelerinde bulunan kamplara sığınmıştır. Bu Türk soylu halklar kültür, medeniyet ve eğitimden tamamen mahrum olarak yaşamak zorunda bırakılmıştır. Bu dönemde açlık, sağlık ve sair sebepler yüzünden her gün, ortalama 12 kişi hayatını kaybetmiştir. BM'nin de yardımda bulunmadığı göçmenler vatansız olarak yaşamışlar ve temel insani haklardan bile mahrum bırakılmıştır. Bu dönemde Pakistan'ı ziyaret eden Türk yetkililer, kampları yakından görmek istemiş fakat Pakistanlı yetkililer bu teklifi reddetmiştir. Türk yetkililerin ısrar etmesi üzerine iki kampa heyet için ziyarete açılmıştır. Afganistan savaşından kaçan Türk soylu halkların durumlarını yakından inceleyen heyet acilen bir komisyon kurarak 12 bin civarında soydaşımızın Türkiye'ye intikallerini gerçekleştirmiş ve Van'ın Pamir köyüne yerleştirilmiştir.

Afganistan'da 1992'den itibaren en büyük dört etnik kategori, en büyük dört savaş hizbi tarafından temsil edilmiştir. Bunlardan Tacikler Cemiyet-i İslami; Hazara Türkleri Hizb-i Vahdet; Peştunlar Hizb-i İslami (1994'ten itibaren Taliban tarafından) ve Özbek, Türkmen, Kırgız, Kazak ve Aymak Türkleri ise Cümbüş-i Milli tarafından temsil edilmiştir.

1990'larda tüm Afganistan'da hükümet yapılarının çökmesine rağmen, Kuzey Afganistan'da yönetimin sağlam kaldığı bilinmektedir. General Raşit Dostum, güvendiği komutanlarını üst düzey askeri mevkilere getirmiş ve Sovyet sisteminde eğitilmiş bürokratların hükümetteki pozisyonlarında kalmaları sağlanmıştır. Bunun sonucunda Kuzey Afganistan, ülkede işleyen bir yönetimin bulunduğu tek bölge olmuştur. Raşit Dostum iyi düzenlenmiş bir kamu hayatı için temeller atmaya önem vermişse de, bir yandan yönetimi korumaya çalışması bir yandan da cephe savaşını yönetmesi dolayısıyla sert bir yönetim tarzı içerisinde olmuştur. Her biri savaş ustası olan Türkistanlı gençler birçok cephede Taliban ve dış istihbarat servislerinin kuk-

lalarıyla savaşmak zorunda kalmıştır. Yaklaşık üç asır silah ve savaştan uzak bırakılan Türk gençliği, General Dostum'un başlattığı devrim niteliğindeki uyanış ile sahip oldukları topraklarda hüküm sürmeye başlamıştır. Mareşal Dostum, kendi dışişleri bakanlığını kurmuş, pasaport çıkartmış, Balk adını verdiği kendi havayolunu kurmuş ve kendi parasını bastırmıştır.

Aslında bu yapılanlar Raşit Dostum'un kurduğu özerk yönetimi ifade etmekteydi. İran, Suudi Arabistan, Pakistan, Özbekistan, Türkmenistan, Rusya ve Türkiye, Raşit Dostum'un ikametgahı olan Mezar-ı Şerif'te konsolosluk bile açmıştır. Yabancı ülkelerin bu yönetime olan ilgisi Raşit Dostum'un askeri, ekonomik ve siyasi gücünü yansıtması bakımından önemlidir. Zikredile dönemde Afganistan'ın en büyük askeri gücüne hükmeden Raşit Dostum, Şibirgan'da yeni keşfedilmiş petrol ve gaz yataklarını da kontrol etmekteydi. 1991'de Sovyetler Birliği'nin dağılması ile ortaya çıkan Bağımsız Türk devletleri ise Raşit Dostum'un yönetimini, kendi cumhuriyetleri ile Güney Asya'daki İslamcı militanlar arasında tampon bir bölge olarak görmüştür. Özbekistan, Dostum'un yönetimine elektrik sağlamış, bazen de askeri yardımda bulunmuştur. Ülkedeki süregelen savaşa rağmen Kuzey Afganistan'ın, Afganistan'ın diğer bölgeleriyle olan ekonomik ilişkileri ortadan kalkmış, bir nevi Özbekistan ekonomisiyle bütünleşmiştir denilebilir. Ayrıca Türkiye'nin Raşit Dostum'un yönetimine aşırı ilgi duyduğunu söylemek de mümkündür.

ABD İşgalinde Afganistan

ABD'nin 7 Ekim 2001 tarihinde Afganistan'da el-Kaide ve Taliban'a yönelik "terörle mücadele" adı altında başlattığı askeri operasyonun üzerinden 20 yıl geçmiş durumdadır. Ancak ABD tarihinin en uzun süreli savaşında Afganistanlılara göre herhangi bir ilerleme

sağlayamamıştır. Hâlbuki ABD güçleri ve NATO'nun "Kuzey İttifakı" olarak adlandırılan Afganistanlı müttefikleri 2001'de Kabil'e girdiğinde halk tarafından kurtarıcı olarak algılanmışlardı. Fakat 20 yılını geride bırakan savaşta, Taliban başta olmak üzere hükümet karşıtı silahlı gruplar ülkede kontrolü ele geçirmiş durumdadır. Analistlere göre güvenlik hiç olmadığı kadar kötü ve birçok Afganistan vatandaşı, meselenin birinci sorumlusu olarak ABD'yi görmektedir.

Afganistan'ın işgali sonrası yaşanan çatışma ve kurulan pusularda 2000'in üzerinde Amerikan askeri hayatını kaybetmiştir. Kaynaklarda askeri harcamalardan altyapı çalışmalarına kadar yaklaşık 900 milyar Amerikan Doları para harcamıştır. Bu süre zarfında göreve gelen üç ABD Başkanı da Afganistan'da barışın tesis edileceği vaadinde bulunmuştur. Hatta Amerikan Hava Kuvvetleri, Celalabad'daki mağaralarda mevzilendiğini belirttiği militanlara yönelik "tüm bombaların anası" ismiyle tanımladığı devasa bir bomba atmış lakin hiçbir netice elde edememiştir. Önce 1979'da başlayan Sovyet işgali ardından patlak veren iç savaş ve sonrasında 2002 yılındaki Amerikan işgali, Afganistan halkını özellik Afganistan Türklerini canından bıktırmıştır. 42 yılı bulan savaşlar eğitimsizlik, işsizlik, güvenlik sorunları, ümitsizlik ve hayal kırıklıklarını beraberinde getirmiştir. Her yıl binlerce çocuğun ölümüne sebep olan Afganistan savaşı, her ne kadar Taliban'ın ülke yönetimini gasp etse de biteceğe benzememektedir.

Afganistan'da Son 20 Yılda Yaşananlar

Güney Türkistan, Afganistan'ın kuzeyinde yer alan, arazisi düz ve Afganistan'ın Büyük Türkistan'a açılan stratejik kapısıdır. Bilindiği üzere Büyük Türkistan'ın ayrılmaz bir parçası olan Güney Türkistan, 16 Türk Hükümdarlığının 8.'sinin kurulduğu ve yönetildiği kadim Türk yurdudur.

Daha önce de değindiğimiz üzere Güney Türkistan'da Türk soylu halklar yönetimden uzaklaştırıldıkları andan itibaren asimilasyona maruz kalmış ve benliğinden uzak tutulmaya çalışılmıştır. Güney Türkistan'ın Müslüman-Türk halkı son 42 yıldır imkânsızlıklar içerisinde ve bir o kadar da insanüstü gayretle bölgede varlığını koruma gayretinde olmuştur. Uzun yıllar silahtan ve savaştan uzak kalan Güney Türkistan Türk soylu halkaları, Mareşal Raşit Dostum liderliğinde savaşmaya ve askeri örgütlenmeye çalışmıştır. 1882'den beri özgürlük hasreti çeken Güney Türkistanlılar, 1994'te kendi bölgesel hâkimiyetini kurup, kendi kendini yönetmeye gayret etmiştir. Lakin Güney Türkistanlıların makûs talihi yine değişmemiş, 1994 sonrası dönemde Pakistan medreselerinde öğrenim gören talebelere askeri eğitim verilerek "Taliban" adlı bir örgüt kurulmuş, örgüte Afganistan'da alan açılmış ve örgüt zaman kaybetmeden Güney Türkistan'a musallat edilmiştir.

Dört yıllık silahlı mücadele ve cephe savaşlarında sürekli olarak Türklere mağlup olan ve defalarca hezimete uğrayan Taliban örgütü, yok edileceği dış destek de alarak, özel anlaşmalarla Güney Türkistan'ı savaşmadan 1998'de amiyane tabirle gasp etmiştir. Göz göre göre Güney Türkistan'da imkânsızlıklar içerisinde ve insanüstü gayretle kurulan tüm yapı tarumar edilmiş ve Güney Türkistan'ın 150.000 kişilik silahlı halk gücü dağıtılmıştır.

2001 yılında tekrar bir ümitle askeri yapıyı teşkilatlandıran Mareşal Raşit Dostum, ABD ile yaptığı anlaşma ile Güney Türkistan'ı iki ayda Taliban'dan temizleneceği vaadinde bulunmuş ve bir ayda Güney Türkistan'daki yedi şehri Taliban'ın elinden almıştır. Tekrar güçlenen Gü-

ney Türkistan Türkleri, bu sefer silahsızlanma projeleri adı altında ellerindeki silahları bırakmak zorunda bıraktırılmış, dahası savaş tecrübesi olanlar Merkezi devlet ordusuna alınmamış, alınanlar da kısa süre sonra Kabil yönetimi tarafından çeşitli bahaneler ile tasfiye edilmiştir.

2002-2014 yılları arasında Güney Türkistan Türkleri sistematik olarak bastırılmış ve devlet yapısından uzaklaştırılmaya çalışılmıştır. Afganistan'da kurulan son dört hükümette de ana rolü oynayan Türk soylu halkların desteklediği kişiler Afganistan Cumhurbaşkanı olarak seçilmiştir. 2014 seçimlerinde Afganistan tarihinde ilk defa Cumhurbaşkanı yardımcısı olarak seçilen bir Türk, tüm tabuları yıkmış ve Türkler siyasette en üst seviyede temsil edilmeye başlamıştır. Lakin çok geçmeden ilk defa bu denli üst seviyede temsil edilemeye başlanan Türklerin önü Merkezi Hükümet tarafından kesilmeye başlanmış ve çeşitli bahaneler ile Kabil siyasî muhitinden uzaklaştırılmışlardır.

2012 yılında Cumhurbaşkanı Kalem Müdürü olan Abdulkerim Hürrem yazdığı bir makalede Afganistan savaşının güney Afganistan'dan kuzey Afganistan'a kaydırılacağını ve Orta Asya ülkelerinin bu vesile ile tehdit altına alınacağını iddia emiştir. Fakat bu durum Karzai hükümeti tarafından ciddiye alınmamış, üstelik de yalanlanmıştır. Çok geçmeden Merkezi Karzai hükümetinin Taliban'ın askeri, lojistik ve stratejik olarak güçlendirmeye matuf destekleri ortaya çıkmıştır. Karzai de bizatihi kendisi bu durumu kabul etmiştir. Bununla da yetinmeyen Karzai, Taliban için "kardeşim" diye hitap etmekte bir sakınca da görmemiştir. 2021 yılına gelindiğinde ise Taliban ülke yönetimini ele geçirmeyi başarmış, ABD ülkeden çekilmiş, dahası bu sefer de Çin Halk Cumhuriyeti bölgeye girme stratejisi gütmeye başlamıştır.

Taliban'ın Gerçek Yapısı

Taliban'a her ne kadar dini bir yapılanma olduğu imajı çizilmek istense de işin aslı hiç de öyle değildir. Aslında Taliban, çekirdek yapısı etnisite üzerine din kılıfı giydirilmiş faşist temelli siyasi ve askeri bir örgüttür. Pakistan medreselerinde çocuk yaştan itibaren sözde "cihat" adı altında beyinleri yıkanarak yetiştirilen çocuklar önce Afganistan'a akabinde de Güney Türkistan'a gönderilmiştir. Örgüt elamanlarına, hedef olarak Afganistan'da yabancı güçlere karşı mücadele etmek ve Türkistan coğrafyasında İslami bir devlet kurmak fikirleri enjekte edilerek beyinleri yıkanmıştır. Örgüt, her ne kadar günümüzde faaliyet alanı sadece Afganistan gibi görünse de Pakistan, İran ve Doğu Türkistan'ı da içine alacak şekilde Afganistan'a komşu tüm ülke halklarını etkileyebilecek potansiyel bir etkileşime sahip olduğu bilinmektedir. Anlaşılan 2001 yılında siyasi hezimete uğrayan Taliban militanları bu tarihten itibaren yönetimi ele geçirmek için elzem olan işin siyasi ayağını da güçlendirmeye çalışmıştır. Çin'de kırmızı halılarla karşılanmalarını, Katar Dışişleri Bakanı vasıtasıyla ayrı ayrı ABD ile görüşülmesini ve en son Moskova'da Rus ve yine Pekin'de Çinli yetkililerle görüşmelerini bu yönde değerlendirmek gerekir.

Aslında kurulduğu günden itibaren Taliban'ın üst düzey yöneticileri gibi alt kademelerini de Peştunlar (Afganlar) kontrol etmektedir. 2001'den önce örgütün tamamına yakını Peştunlardan (%95 ve daha fazlası) oluşmaktayken, bu tarihten itibaren, Güney Türkistan'a girebilmek gayesiyle, Türk kökenli savaşçıları eğitip saflarına katmaya başlamış ve hedef olarak bu sefer Kuzey Afganistan'ı seçmiştir. Güney Türkistan Türklerinin sayısının Taliban saflarında artmaya başlaması ile Taliban'ın Güney Türkistan'da hâkimiyet kazanmaya başlaması aynı

döneme tekabül etmektedir ki, bizim "Taliban savaş alanını Afganistan'ın güneyinden kuzeyine yani Güney Afganistan'a yaymak istiyor" görüşümüz de bu hakikate dayanmaktadır.

Asıl üzerinde düşünülmesi gereken husus, bilhassa ülkemizde "mücahit" olarak bilinen Afganlar veya Sovyetlere karşı savaşan "mücahit Afganistanlılar" (Türkler, Peştunlar, Tacikler,..)'ın bugünkü Taliban ile hiçbir ilgi ve alakasının olmadığı gerçeğidir. Dahası Türkiye'de üzerinde konuşulmayan bir başka husus da Sovyet işgalinin bitmesinin ardından Afganistanlı mücahitler Taliban'a karşı da savaştığı hususudur. Sovyet işgaline karşı canı ve malıyla karşı koyanların ve en büyük mücadeleyi verenlerin yine Afganistan Türkleri yani Güney Türkistanlılar olduğunu bu vesile ile ifade etmek yerinde olacaktır.

Siyasi, askeri ve ekonomik gücü elinde tutan Peştun Taliban yönetimi, Türk soylu halkları daha çok saha savaşlarında, lojistik ve haberleşme alanlarında kullanmış, anlaşılan kullanmaya da devam etmek istemektedir. Katar, Kuveyt, Pakistan ve Kandahar/Afganistan'dan yönetilen Taliban örgütünün, kanaatimizce ABD ile vardığı anlaşma sonrası Güney Türkistan'a saldırıları artmış neredeyse bölgenin tamamı da Afganistan'ın diğer bölgeleri gibi Taliban kontrolüne geçmiştir.

Ele geçirdikleri coğrafyalarda dehşet saçan Taliban örgütü, Güney Türkistan'da yaptıkları zulüm ve yağmalamalar sonucu, Peştun Taliban ile Türk Taliban arasında zaman zaman fikir ayrılığı yaşamaya başlamıştır. Bunun en son örneği yakın zamanda Taliban eline düşen Faryab vilayetinin en stratejik ilçesi olan Andhoy'da yaşanmıştır. Örgüt, Andhoy'u ele geçirdikten sonra yağmalama gerçekleştirmiş, ticaret merkezleri ateşe verilmiş ve devlette çalışan önemli kişiler katledilmiştir. Bu duruma rıza göstermeyen Türk asıllı Taliban ile Peştun kökenli Taliban arasında çatışma çıkmıştır.

Güney Türkistan'daki Son Durum

Bilindiği üzere 2012 yılında ABD Hükümeti Afganistan'daki askeri gücünü geri çekeceğine dair kararını dünya kamuoyu ile paylaşmıştı. Bu paylaşım üzerine Afganistan'da siyasi ve ekonomi istikrarsızlıkların sıkça yaşandığı bir dönem başlamıştır. 2014 seçimlerinde hükümet kurulamamış ve ADB bu duruma müdahale ederek bir koalisyon hükümeti kurulmasını sağlamıştı. Zikredilen seçimlerde Afganistan adeta ikiye bölünmüştür. Zaman zaman yabancı medya kuruluşları yayınlarında Afganistan haritası ortadan ikiye bölünerek iki farklı renkle yayınlanmış, 2002 yılındaki ABD işgali sonrası kurulan hükümet adeta belirsizliğe sürüklenmiştir. Kaotik ortamın getirdiği fırsattan istifade eden bir kısım terörist guruplar ülkede güçlenmeye başlamış, bununla birlikte zikredilen dönemde, bilhassa 2005-2012 yılları arasında, Afganistan Hükümeti'nin özellikle Taliban'a yardım ve lojistik destek sağladığı defalarca belgelenmiştir. Bu süreçte Kuzey Afganistan'da birçok acı olay yaşanmış, Türk asıllı ve liderlik vasfı olan birçok kişi ya öldürülmüş ya bastırılmış ya da komplo kurularak hapse atılmıştır.

Afganistan'da 2018 yılında tekrar seçimler olmuş ve seçimlerden yine bir koalisyon hükümeti zorunluluğu ortaya çıkmıştır. Aslında Türklerin desteklediği ittifak seçimi kazanmasına rağmen seçimler önce geçersiz sayılmış, akabinde koalisyon hükümeti kurulması sağlanmıştır. Koalisyon Hükümeti kurulmasına rağmen iki ay geçmeden imzalanan mutabakat zaptı hiçe sayılmaya başlanmıştır. Hükümet içerisinde çatlaklar ortaya çıkmaya başlamış, dahası Taliban safına geçenlere de bu dönemde tesadüf edilmiştir. Zikredilen dönemde ayrıca ülkeyi terk eden önemli kişiler de olmuş, bu terk edişlerin en önemli sonucu ise son üç yılda yaklaşık 20.000 donanımlı askerin orduyu terk etmesi ile yaşanmıştır. Orduyu terk eden askerler ya Taliban'a ya bölgesel askeri yapılanmalara katılmış ya da ülkeyi terk etmiştir.

Hem Merkezi Kabil Hükümeti'nin politikasını hem de Afganistan'ın son 40 yılındaki siyasi ortamını yakinen bilen ve bizatihi buna şahit olan Raşit Dostum'un ise bu sırada silahlanmaya başladığı bölgeden gelen haberler arasında yer almaktaydı. Raşit Dostum'un son üç yılda yeterince silah ve mühimmat toplayamadığı dahası askeri teşkilatını da güçlendiremediği Taliban militanlarının mukavemet görmeden bölgedeki işgalleri gerçekleştirmesinden anlaşılmıştır. Raşit Dostum, bir yıl kadar önce bir röportajında "Taliban ile barış ve Afganistan'da siyasi istikrar olacak mı?" sorusuna aslında geleceği öngören bir cevap vermiş ve "Ümit ediyorum barış süreci sonuç versin, eğer sonuç vermezse de biz kendi hazırlıklarımızı yaptık, her duruma hazırlığımız vardır" demiştir. Son yaşananlar Raşit Dostum'u haklı çıkarsa da Taliban ülkeyi fiilen işgal edip yönetimi ele geçirmiştir.

Birkaç ay kadar önce Afganistan'ın Faryab vilayetine, kimliği belirsiz ve bölgeyi hiç tanımayan ayrıca askeri ve idari tecrübesi olmayan bir kişi Merkezi Hükümet tarafından Vali olarak atanması ortamı germişti. Bu atamanın kasti olarak yapıldığı düşünülmüş ve Kabil Hükümeti'nin ikinci ismi olan Dr. Abdullah Abdullah da bu durumu kınayarak "*asla yapılmaması gereken bir hata olduğu*"nu basınla paylaşmıştı. Bununla da yetinmeyen Dr. Abdullah, "*atamaların bölgenin talepleri dikkate alınarak yapılması gerektiğini*" de ifade etmişti. Ayrıca Afganistan'da kurulan yeni hükümet, son seçimlerde en çok oy alan iki partinin birleşmesi ile "**koalisyon hükümeti**" şeklinde kurulmuştu. Yapılan görüşmeler sonucunda Cumhurbaşkanı Eşref Gani Ahmadzai ve Dr. Abdullah Abdullah, Yeni Hükümet'i %50-50 şeklinde paylaşmak üzere bir koalisyon hükümet kurma konusunda anlaşmışlardı. Fakat Cumhurbaşkanı Eşraf Gani'nin bu sözleşmeye sadık kalmayarak, kendi ittifakında yer alan ve çoğun-

luğu Peştunlardan müteşekkil kişileri önemli yerlere atamaya başlaması ortamın gerilmesine neden olmuştur.

Eşref Gani'nin atamalarına karşı çıkanlar ya ortadan kaldırılmaya ya da sindirilmeye çalışılınca ipler kopma noktasına gelmiştir. Eşref Gani'nin bu süreçte tek hakim güç olarak hareket etmeye başlaması koalisyonun diğer yarısını oluşturan Dr. Abdullah Abdullah'ın da sabrının taşmasına neden olmuştur. Faryab vilayeti olayı da bu kargaşanın patlak verdiği yer olmuştur. Bununla birlikte "savaş coğrafyasını güneyden kuzeye taşıma politikası" adı altında yıllardır Türk soylu halkların yoğun olarak yaşadığı şehirlere Türk soylu olmayan kişilerin atanması ve bu atananların keyfi politikaları Güney Türkistan diye ifade edilen Afganistan'ın kuzey bölgelerinde tansiyonu yükseltmiştir.

Ayrıca gelişen son olaylara Raşit Dostum'un çok sert tepki göstermesi ortamı daha da germiştir. Bu gelişmeler üzerine Raşit Dostum, bölge halkının isteklerine karşı çıkılması, hükümetin paralı askerlerinin güç kullanması veyahut Türk soylu halklara silah doğrultulması durumunda "vur emri" vermiştir. Raşit Dostum'un bu açıklamaları sonrası Kabil hükümetinin medya kuruluşu olan "Pajwak", kaynağı belirsiz bir bilgiye dayandırarak, Raşit Dostum'a tehdit vari bir haber paylaşımında bulunmuştur. Haberin bir kısmında kısa zaman önce kendisine takdim edilen "Mareşallik unvanının geri alınabileceği" ifade edilmekteydi.

Gelinen noktada Güney Türkistan'ın il merkezleri hariç çoğu ilçeye Taliban operasyonlar düzenleyerek yönetimleri, Afgan ordusunun hiçbir şekilde direnmemesi ile hâkim olmuştur. İlçelerdeki Afgan ordusuna ait askerlerin savaşmadan geri çekilmesi neticesinde karargâhlar, silah ve mühimmatlarıyla beraber, Taliban'ın eline geçmiştir. Aslında Afganistan'da olmayan Merkezi Hükümet birçok şeye göz yummuş, Taliban'a karşı tek üstünlüğü hava hâkimiyeti olmasına rağmen, hava saldırılarını %90 durdurmuştur. Taliban'ın ülkenin hemen hemen tamamına hakim olması başta Güney Türkistan olmak üzere keyfi uygulamaların yaşanmasına, Türk soylu halkların kitleler halinde ana yurtlarını terk etmeye başlamalarını beraberinde getirmiştir. Son dönemlerde başta ülkemize akın akın gelmekte olan Afgan göçmenlerinin bölgede yaşananların bir sonucu olduğu hatırdan çıkarılmamalıdır.

Çin'in Taliban İle Dansı

Çin'in Pakistan ile olan ilişkileri göz önümde bulundurulduğunda ve Pakistan'ın Taliban ve Afganistan hükümeti üzerindeki etkisini de hesaba katıldığında, Afganistan'da yeni gelişmelerin yaşanması yüksek ihtimalli görülmektedir. Çin'in Afganistan'a girmesi Kuşak-Yol projesini güvende tutmak ve Hindistan'ın dolayısıyla da ABD'nin bölgedeki etkisini kesmek anlamı taşımaktadır. Buna ilaveten Çin açısından Orta Asya-Güney Asya enerji hattının kontrolü de bu sayede Çin kontrolüne geçecektir. Dahası Türkiye'nin bölgeden uzaklaştırılması anlamına da gelebilecek bu strateji Çin'in yayılmacı siyasetine katkı yapacaktır.

Bilindiği üzere TAP-TAPİ projesi bölgedeki en büyük enerji hattı projesidir. Lakin burada tartışılması ve takip edilmesi gereken bir başka husus ise Taliban'ın bilhassa 2019 yılında Çin ile yaptığı görüşmeler olmalıdır. Merkezi Afgan Hükümeti'nin Çin'den yardım isterken aynı Çin'in Taliban'a da yardım edebileceğini veya ilişki kurabileceği riski göz önünde bulundurulmalıdır ki, Merkezi Hükümet'in yönetimden çekilip yerini Taliban'a bırakmasından sonraki gelişmeler Çin'in farklı beklentiler içerisinde olduğunu göstermektedir. Son dönemlerde Afganistan'daki ABD'nin en büyük askeri üssü Bagram'a Çin'in yerleşmek istediğine dair haberler

Çin'in stratejisini göstermesi bakımından kayda değerdir. Bunun gerçekleşmesi Afganistan'a Çin'in asker sevk etmesi anlamına gelecektir ki, şahsi kanaatim Afganistan'ın 1979'da Sovyet Rusya, 2002'de ABD ve akabinde 3. defa olarak Çin eliyle işgal edilmesi anlamı taşımaktadır. Bu durumun gerçekleşmesi bölgenin daha uzun süre istikrarsız kalmasına neden olacaktır. Tabi ki böyle bir gelişmeye Rusya ve ABD'nin tepkisi yanında Hindistan da seyirci kalmayacağı hatırdan çıkarılmamalıdır.

Türk Dünyası'nın Güney Türkistan'a İlgisizliği

Öncelikle bilhassa Türkiye'de bölge ya hiç bilinmemekte veya bölge ile çok az ilgilenilmektedir. Lakin bu menfi durum telafi edilemeyecek bir halde de değildir. Son dönemlerde bundan önceki dönemlerde belki de hiç olmadığı kadar Güney Türkistan veya Afganistan'daki Türk soylu halkları Türkiye kamuoyunda konuşulmakta, bir kısım stk'lar veya şahsi girişimler eliyle bölgeye dair ciddi yardım faaliyetleri yürütülmektedir. Bu türden faaliyetler sevindirici olmakla birlikte yeterli olduğunu da söylemek mümkün değildir.

Afganistan Merkezi Hükümeti'nin Türk Keneşi'ni çok yakından takip ettiği bilinmektedir. Özellikle Afganistan, Ankara Büyükelçisi Amir Mohammad Ramini'yi Türk Keneşi için görevlendirdiğini söylemek abartı olmayacaktır. Mayıs 2021'de Afganistan'ın Ankara Büyükelçisi, gözlemci üye olarak Türk Keneşi'ne katılmak istediklerini yazılı olarak Türk Keneşi Genel Sekreterliği'ne takdim etmişti. Yine bununla birlikte Afganistan Merkezi Hükümeti'nin Türk Keneşi ülkeleriyle son zamanlarda çok taraflı yakın ilişkiler geliştirmek istediklerini açık bir şekilde medyada da söylemiştir. Lakin Afganistan'daki de-facto durum ve Taliban'ın yönetimi gasp etmesi bölgede yaşananları veya muhtemelen yaşanacakları yeniden yorumlamayı beraberinde getirmiştir

Afganistan'ın Türk Dünyası için çok stratejik bir konumda olduğu herkesçe kabul edilen bir gerçektir. Bu stratejik önemin Türk Keneşi ülkeleri ve liderleri tarafından da bilindiği kanaatindeyim. Yukarıda da ifade ettiğimiz üzere Kuzey Asya-Güney Asya enerji hattının Güney Türkistan'dan geçtiğini ve Güney Asya'nın Orta Asya'ya açılan kapısının Güney Türkistan olmasının da bölgenin stratejik ehemmiyetini arttırdığı görülmektedir.

Bağımsızlığını ilan ettiği tarihten bu yana Özbekistan'ın ve bilhassa 1979 yılındaki Sovyet işgalinden bu yana Türk Keneşi asli üye ülkelerinden Türkiye'nin Güney Türkistan hususunda her zaman aynı kanaatleri paylaştığı söylenebilir. Bu bağlamda Güney Türkistan'ın Türk Dünyası için ne denli önemli bir bölge olduğu daha iyi kavranacaktır. Bu bağlamda bundan önce olduğu gibi bundan sonraki Taliban yönetimindeki Afganistan'da Bağımsız Türk devletlerinin özel ilişkiler geliştirmesi Güney Türkistan'da mukim Türk soylu halklara karşı yapılan asimilasyon ve bastırma politikalarına sessiz kalınmasını beraberinde getirmemelidir.

Bilindiği üzere Afganistan'a hâkim olanın dünyaya hâkim olacağını iddia eden birçok stratejist fikir beyan ederler. Muhtemelen bu fikirler dolayısıyla son 150 yıllık sürede her hegemon gücün hem bölgesel hem de küresel manada üstünlük kurabilmek adına bölgeye hâkim olmak üzere hareket ettiği söylenebilir. Yeni gelişmeler bölgede nüfuz mücadelesinin devam edeceğini göstermekte ve muhtemelen İran ve Pakistan'da Beluçlarla başlayan sürecin Afganistan'la devam edeceği ama bu bölgelerle de sınırlı kalmayıp Batı ve Doğu Türkistan'ı da kapsayacak şekilde genişleme ihtimali hatırdan çıkarılmamalıdır.

Sonuç Yerine

Gelenin son durum hakkında ise şunlar söylenebilir; Taliban, Merkezi Hükümet bir nevi Afganistan'ı bırakıp kaçması ile yönetimi ele geçirmiş durumdadır. Buna rağmen muhtemelen ufak bir kıvılcım bölgesel güçleri veya Afganistan'da DEAŞ vari oluşumların uyuya hücrelerini uyandıracaktır. Böyle bir durum Afganistan'da yeniden iç çatışmaların ortaya çıkmasını akabinde de ülkeni dört farklı coğrafi bölgeye etnik olarak parçalanmasını doğurabilir. Bilindiği üzere Merkezi Afganistan'a Hazar'a Türkleri hakim, Kuzey Afganistan'da Özbek ve Türkmenler Mareşal Raşit Dostum'un önderliğinde hakimler, Başkent Kabil ve çevre illerde ise Tacik ve Hazara Türkleri hakim, güneyde ise Peştunlar hakim ve çoğunlukta. Tabi ki bu durum Afganistan'da son 42 yıldır süren istikrarsızlığın devam edeceği anlamını taşımakta. Geçmişin acı tecrübelerinden gerekli dersler çıkarılarak, yaşanabilecek bütün ihtimaller göz önüne alınarak, bilhassa Güney Türkistan'daki Türk unsurlara sivil toplum kuruluşları eliyle insani yardımlar zaman kaybetmeden yapılmalıdır.

Afganistan'da asırlardır yaşananlar göz önüne alındığında İbni Haldun'un "coğrafya kaderdir" sözü daha da anlamlı hale gelmektedir. Türk milletinin Afganistan hâkimiyetini kaybetmesinden sonraki neredeyse 1,5 asra yakın zamandır bölge büyük güçlerin top çevirdikleri bir alan haline gelmiş, kabilecilik anlayışından ve dini taassuptan kurtulamayan bölge halkı zikredilen süreçte sadece birer piyon olarak kullanılagelmiştir. Hal böyle olunca bölgede ne savaşlar ne de iç mücadeleler bitmek bilmemiş, istikrarsız ve terörize edilen bölge halkından en büyük zararı basit ama etkili böl-parçala-yönet siyasetinin kurbanı olan Türk soylu halklar olmuştur.

Afganistan merkezi yönetimini elinde tutmak için her türlü işbirliğine açık olan Peştun liderler geçmişten hiç mi hiç ders almamış veya almak istememiş olacaklar ki, yönetimi kendi elleriyle Taliban örgütüne teslim etmişlerdir. Bununla birlikte ülkenin bilhassa kuzey bölgelerinde yaşayan Türk soylu liderlerin de birlik ve beraberliklerine dair geçmişte yaşanan hataları tekrar etmeden yeni döneme hazırlıklı olmaları önem arz etmektedir. Bu anlamda Türk soyu halk ve liderler arasındaki ayrı-gayrılık ivedilikle ortadan kaldırılmalıdır. Peştunların ülkede kendilerinden başka hakim bir güce tahammüllerinin olmadığı ve sosyal medyada tahmin edilemeyecek kadar organize hareket ettikleri bilinmelidir. Muhtemelen yönetimdeki bu tahammülsüzlük anlayışı halka da sirayet etmiş durumdadır.

Bilindiği üzere Merkezi Afganistan'a Hazara Türkleri, Kuzey Afganistan'a Özbek ve Türkmenlere liderlik yapan Mareşal Raşit Dostum, Başkent Kabil ve çevre illere ise Tacik ve Hazara Türkleri, güneye ise Peştunlar hâkim. Ülkenin coğrafi olarak neredeyse ¾'üne, nüfus olarak da neredeyse yarısına hâkim Türk soyluların yok sayılması veya sindirilmek istenmesi yanında Taliban'ın kurduğu 35 kabineli hükümette 33 koltuğun Peştunlardan oluşması doğal olarak yeni bir hak arayışını beraberinde getirebilir.

Faryab'da insanların sokağa çıkması, birkaç idare dışında devlet dairelerini çalıştırmamaları ve taleplerini net bir şekilde ortaya koymalarının bir sonucu olarak; Merkezi Hükümet geri adım atmak zorunda kalmış, atanan valinin merkeze çekilmesi, görevdeki vali yardımcısının geçici olarak valilik görevini yürütmeye başlamış, seçimlerin yapılmasının kabul edilmesi, seçimler yapılana ve şehre Türk kökenli ve bölgeden bir valinin ataması yapılana kadar Faryab valiliği önünde halkın nöbet tutmasının kararlaştırılmış olsa d çok geçmeden Faryab'da da Taliban yönetimi ele geçirmiştir.

Taliban örgütünün devlet yönetimini ele geçirmeden hemen önce Afganistan'da gerilimin artmasına sebep aslında sadece Merkezi Hükümetin taraflı siyasetinde değildi. Son birkaç yıldır Taliban örgütü ile dirsek temasına giren Çin yönetiminin bölgeye girmekteki hevesi gözden kaçmamıştır. Bu hevesi birkaç farklı noktadan değerlendirmek yerinde olacaktır. Neredeyse çözümsüz gibi görünen birçok olayın iç içe geçtiği bölgedeki çatışma ortamını sağlıklı tahlil edebilmek için ABD'nin Afganistan'daki üslerini boşaltması ve bu üslerin neredeyse %90'ını Afgan Hükümetine teslim etmesinin de etkisi gözardı edilmemeli. Lakin ABD'nin silah ve mühimmatlarıyla beraber bırakıp çekildiği bölgelerin çok kısa zaman içerisinde Taliban örgütüne bırakılması da ayrıca değerlendirilmelidir. Bütün bunlara ilaveten tahmin edilenin aksine ABD'nin bölgeden tamamen uzaklaşacağını düşünmek yanlış bir değerlendirme olacaktır. Çünkü ABD'nin, Afganistan'ın güneyinde ama Pakistan sınırları içerisinde yeni ve daha teşekküllü bir üs kurmak için anlaştığı dahası Vahan Koridoru içlerinde de bir üs kurmak için görüşmeler yaptığı kamuoyuna yansımış durumdadır. Bir taraftan Tliban'a karşı mücadele ile geçen onca sene sonunda Taliban örgütü ile anlaşan bir ABD yönetiminin muhtemel hamlelerini hesap etmek yerinde olacaktır.

ABD'nin bir taraftan "Afganistan'dan çekiliyorum" beyanatına karşı iki stratejik noktada daha donanımlı üs kurma çabası Çin'i rahatsız etmiş ve rahatsızlığını Afganistan hükümetine bildirmiştir. Bununla da yetinmeyen Çin, Afganistan'a askeri yardım (askeri üs kurma, askeri eğitim verme ve teçhizat hibe etme ...vb) teklif etmiş durumda. Bu hususdaki en dikkat çekici gelişme ABD'nin bölgedeki en büyük askeri üssü olan Bagram'a Çin'in yerleşmek amacıyla Taliban örgütüne yaptığı tekliftir. Bu teklife örgütün sıcak baktığı da bölgeden gelen haberler arasındadır. Türkiye de dahil Afganistan'daki bütün yabancı unsurları işgalci sayacağını açıklayan Taliban örgütünün bu ikircikli tavrı hesaba katılarak bölgede muhtemel yaşanacaklara dair bir projeksiyon tutulması yerinde olacaktır. Dahası Çin de, aynen ABD'nin de olduğu gibi, başta Tacikistan olmak üzere bölge ülkelerine Kuşak-Yol Girişimi üzerinden yatırımlarının heba olmaması ve ABD'nin bölgedeki etkinliğini kırmak adına Pamir dağlarına bir üs kurmayı çok istemekte. Zaten bilindiği üzere Çin, Tacikistan'a yakın sınır hattında çok büyük bir askeri üs de kurmuş durumdadır. Yine yakın dönemde yaşanan Kırgız-Tacik olaylarının Çin'in bölgeye girebilmeye kılıf bulma adına kışkırtılmış olma ihtimalini de göz önünde bulundurmak gerekmektedir.

Bu gelişmeleri, Afganistan idaresini Türklere kaptırmamak adına başta ABD ve Çin olmak üzere Taliban örgütüne göz kırpan bir siyaset takip eden Peştun liderlerinin tutumunu "kim kazanırsa onunla yürümek ama Türklere alan açmamak" gibi bir tutumla ifade etmek yerinde olacaktır ki, bu tavrı Kabil Havalimanının güvenliğinin Türkiye tarafından sağlanması hususundaki Taliban örgütü tavır ve tutumunda görmüştük.

Burada akla olayların neden Güney Türkistan'a kaydırılmak istendiği sorusu gelebilir. Tabi bu konuyu sağlıklı değerlendirebilmek için Afgan Merkezi Hükümeti'nin tutum ve beklentileri yanında ABD, Çin, Pakistan ve Rusya'nın bölgeye yönelik beklentilerine ilaveten Taliban'a ihale edilen görevleri de etraflıca tetkik etmek gerekir. Bu parametrelerin tamamı bir arada değerlendirildiğinde Güney Türkistan'ın neden karıştırılmak istendiği sorusunun cevabı daha net anlaşılabilecektir. Hegemon güçlerin Güney Türkistan'da kaotik bir durum veya istikrarsız bir bölge istemelerinin sebebini özetle ifade etmek gerekirse "Orta Asya'da nüfuz kazanmak" olarak değerlendirmek mümkündür. Afgan hükümeti ve Taliban açısından ise alan kazanmak olarak değerlendirilebilir. Bütün bunlara karşılık tek hakikat ise Güney Türkistan'da, geçmişte

başarılı örnekleri bulunan, Türk'ün Türk'e kırdırılmak istenmesi siyasetinin uygulandığı gözden kaçırılmamalıdır. Şayet ayrıntılara takılıp kalınır ve birlik oluşturulamazsa bu menfi durumun her zamankinden daha acımasız bir şekilde gerçekleşme ihtimali yüksek görünmektedir.

Afganistan'da dolayısıyla Güney Türkistan'daki olumsuzlukların sağduyu ile hareket edilerek makul bir çözüme kavuşturulması önem arz etmektedir. Bölgeden alınan haberlerde durumun hiç de iç açıcı olmadığı görülmektedir. Az sayıda ve sınırlı bölgelerde de olsa, çatışmaların Taliban eliyle özellikle Türkmenistan ve Özbekistan sınırlarında vuku bulması yeni bir stratejinin uygulamaya konulduğunu göstermektedir. Bu durum Taliban örgütüne alan açmak, Rusya'nın bölgedeki etkisini kırmak, Türk unsurları sindirmek ve savaş alanını Güney Afganistan'dan Kuzey Afganistan'a taşımak olarak değerlendirilmelidir. Acı olan gerçek şudur ki, bu hedefin gerçekleşmesi sadece Güney Türkistan'daki Türk unsurların aleyhine sonuçlar doğuracaktır.

Bölgeden aldığımız haberlerde ayrıca son dönemlerde Pamir'deki Kırgız Türklerinin de kaos ortamına sürüklenmek istendiğine dair emareler bulunmaktadır. Yakın zamanda bu bölgenin de karışma ihtimali yüksek gözükmekte, dahası Taliban örgütünün de Pamir'e doğru harekete geçtiği gelen diğer bilgiler arasında yer almaktadır.

Tüm bu yaşananlar ve muhtemel yaşanacaklar göz önüne alındığında Afganistan'da siyasi istikrar ve huzurun yıllardır neden tesis edilemediği daha net anlaşılacaktır. Peştunların kabileci geleneksel bakış açılarının ketumluğu ve iktidarda kalabilmek adına her oluşumla dirsek temasında bulunmalarında beis görmemeleri bölgeyi kaos ortamına sokmuş ve bu şekilde devam ettiği takdirde kaos ortamından çıkış da zor görünmektedir. Anlaşılan tarihteki İngiliz, Sovyet Rusya ve ABD'nin işgal süreçlerinden hiç ders alınmamış olunmalı ki şimdi de Çin işgaline kapı aralanmaktadır. Bütün bu makyavelist siyasi anlayış yüzünden bölgede yakılan ateş ile son 140 yıldır Türk soylu halklar katliamlara maruz bırakılmakta, kültürleri yok edilmekte, anayasal kazanımları ellerlinden alınmakta, dahası bölgeyi terke zorlanmaktadırlar.

Özelbir mesaj niteliğindeki bir video payaşımına dikkat çekmek yerinde olacaktır. 30 Mayıs 2021 tarihinde Afganistan Cumhurbaşkanlığı Sarayı resmî facebook sayfasında ARG1880 etiketiyle (https://www.facebook.com/ARG1880/videos/1733886116819591/) Cumhurbaşkanı'nın kısa bir video konuşması paylaşılmıştı. ARG, Cumhurbaşkanlığı Sarayını, 1880 tarihi ise Afganistan Türklerine yönelik kara günün başlangıç tarihi yani İngilizler tarafından Şah Abdurrahman Han'ın tahta çıkarıldığı tarih sembolize edilmekte. Sadece Peştunların söz sahibi olduğu, yeri geldiğinde Taliban örgütü ile her türlü eylemin yapılabileceği bir süreci hep beraber görme ihtimali yüksek görülmelidir.

Afganistan'daki yaşanan kaotik ortam akabinde anavatanlarını terk eden insanların elinikolunu sallaya salahla İran devleti sınırlarını aşarak Türkiye'ye gelmeleri de ayrıca değerlendirilmelidir. İran'ın bu tutumu ve gelenlerin güvenlik problemi oluşturma riskleri gözardı edilmeden ivedilikle "**iskânlı göçmen yasası**" çıkartılarak, ülkeye giriş yapanların dilediği gibi hareket etme ve gettolar kurmalarının önüne geçilmelidir.

Son olarak şunu da ifade edecek olursak Afganistan'daki tüm bu belirsizlik, kaos, istikrarsızlık, güvenlik sorunları ve terör ortamı çözülmezse, bölgedeki gelişmeler batıda İran'ın Beluçlarla ilişkilerine doğuda ise Şarki Türkistan topraklarına sıçrayacak potansiyele sahiptir. Bölgeyi ve bölgede yaşananları yakinen takip etmek yerinde olacaktır. Bu arada bilhassa Güney Türkistan'daki Türk soylu halklarla irtibat kurarak şimdiden stk'lar eliyle bölge halkının insani ihtiyaçlarının karşılanması önem arz etmektedir.